

Лекція 21. Як співвідносяться повсякденне, фахове та критичне мислення?

Ми розглянули загальну модель мислення, тепер наше завдання — з'ясувати, яким чином загальна модель мислення співвідноситься з фаховим мисленням, з критичним мисленням. Коли ми говорили про загальну модель мислення, йшлося про вибір товарів у магазині, купівлю гаджетів тощо. Ми якось аналізуємо, узагальнюємо, порівнюємо та ухвалюємо якісь рішення на підставі цього розумового процесу. Це так званий побутовий рівень мислення. На щабель вище знаходиться фаховий рівень мислення. Фахове мислення від побутового відрізняється тим, що ми маємо справу із іншим змістом та іншим операційним блоком.

Змістовний блок фахового мислення представлений фаховими поняттями та уявленнями. **Операційний блок** представлений методами пізнання певного фаху. Фахове мислення — кваліфікованіше та придатніше для певної сфери дійсності. Загальновідомий факт, що мислення математика та мислення історика інколи можуть бути дуже відмінними. Так само мислення фізика та мислення літературознавця можуть дуже відрізнятися. Отже, сфера компетентності людини накладає певні особливості та деформує її особистість. Тобто певний набір установок та методів може застосовуватись до тієї частини реальності, яка їм не підкорюється. Приміром, серед людей спорту є поширеним уявлення — чим більше одного, тим більше другого (тренування м'язів їх збільшує). Проте, подібні установки можуть зіграти злий жарт, якщо людина вирішить тренувати свою стійкість і, приміром, подовжувати період бадьорості (не спати). Не завжди чим більше одного, тим більше іншого.

Таких курйозних випадків трапляється дуже багато, коли досвід із однієї сфери переноситься на іншу, але до останньої він абсолютно непридатний. Фахове мислення дієве та ефективне у прикладенні до конкретної сфери дійсності. А критичне мислення — це наступний щабель, так званий центр управління польотами, який дозволяє нам обирати ті чи інші підходи залежно від того, з якою саме сферою дійсності ми маємо справу. Якщо ми маємо справу з фізичною дійсністю, то тут у нас певні уявлення, певні методи. Отже, й підходимо до цієї частини реальності із відповідним методологічним набором.

Якщо ми маємо справу із суспільною реальністю, то використовуємо інші поняття, інші методологічні підходи тощо. Курйози трапляються саме тоді, коли ми використовуємо ті методи та підходи, які не придатні до нашої конкретної ситуації. Популярний в народній творчості випадок із пригод Шерлока Холмса та доктора Ватсона: відомі літературні герої подорожували на повітряній кулі, їх занесло невідомо куди, повітряна куля приземлилася в невідомому місці. У перехожого вони спитали: «Де ми?». І почули таку відповідь: «Ви на повітряній кулі, яка тільки-но торкнулася землі». І тут порив вітру підняв повітряну кулю до гори, і Шерлок Холмс сказав: «Ну, що поробиш із цими математиками?». Ватсон запитав, як Холмс дізнався, що вони спілкувались із математиком. Холмс відповів: «Лише математики можуть виголошувати абсолютно точні та нікому не потрібні істини».

Отже, критичне мислення — це набір загальнометодологічних уявлень, понять та процедур, які дозволяють, залежно від зміни контексту, від зміни ситуації, добирати ті чи інші інструменти; послуговуватися тими чи іншими методами сприйняття та дослідження залежно від того, з якою сферою дійсності ми маємо справу. Критичне мислення співвідноситься із загальним та фаховим мисленням таким чином (див. презентацію): спочатку йде загальне мислення, над ним надбудовується фахове мислення, а критичне мислення — це метапозиція, тобто метарівень пізнання, який дозволяє нам доцільно керувати нашим розумовим процесом.